

DOI 10.26886/2414-634X.8(35)2019.6

UDC: 159.9+316.663.5+316.454.3

MODERN YOUNG PEOPLE'S PERCEPTION ON THE ROLE OF TEACHERS IN BULLING SITUATIONS IN SCHOOL

I. Pyvovarchyk, PhD of Psychological Science,

Yu.Shchambura, postgraduate

<https://orcid.org/0000-0003-4980-677X>

Ushynsky University, Ukraine, Odesa

The article addresses the role of the school teacher in the bullying situations experienced by students when they were in school. The purpose of the research was to study the ideas of modern youth about the role of teachers in school bullying. Markers of bullying at school by teachers are examined, as well as definitions of bullying and its role structure. An empirical study was conducted with the help of the questionnaire V. R. Petrosyants "The situation of bullying at school". It was determined that 50% of the respondents felt aggression by teachers of different kinds, and also indicated that the results obtained could indicate the expediency of extending the role repertoire of the bullying structure to school teachers.

Key words: bullying, school bullying, young people`s perceptions, role of teachers in situations of bullying, role structure of bullying.

І. Пивоварчик, кандидат психологічних наук; Ю. Щамбура, аспірантка, Уявлення сучасної молоді про роль вчителів у ситуаціях булінгу в школі / Університет Ушинського, Україна, Одеса

У статті порушено питання ролі шкільного вчителя у ситуаціях булінгу, які були у досвіді студентів, коли вони навчалися у школі. Метою дослідження стало вивчення уявлень сучасної молоді про роль вчителів у шкільному булінгу. Розглянуто маркери жорстокого поводження з дітьми в школі з боку вчителів, а також представлено визначення булінгу та його рольовій структурі. Проведено емпіричне

дослідження за допомогою опитувальника В. Р. Петросянц «Ситуація булінгу в школі». Визначено, що 50% респондентів відчували з боку вчителів різного роду агресію, а також зазначено, що отримані результати можуть свідчити про доцільність поширення рольового репертуару структури булінгу на шкільних вчителів.

Ключові слова: булінг, шкільний булінг, уявлення молоді, роль вчителів у ситуаціях булінгу, рольова структура булінгу.

Останнім часом проблема булінгу займає перші місця на шпальтах газет, журналів та освітянських і батьківських сайтах. Кричуща проблема визиває багато дискусій фахівців різних рівнів та галузей. Гостру дискусію викликають питання: «Чому насилля має місце в школі?», «Хто несе відповідальність за скоєне цькування?», «Хто є учасниками цього процесу?», «Хто має упереджувати та протидіяти булінгу?». Відповіді на всі ці питання дотепер залишаються відкритими, але аналізуючи різні диспути з цього приводу можна побачити зосередженість дослідників на дітях, як основних або єдиних учасників цього процесу. Але беручи до уваги той факт, що булінг переважно відбувається на території школи, участь вчителів у цьому процесі як мінімум повинна розглядатися.

Так, на сьогодні на рівні законодавства чинною є низка законів, що повинна забезпечувати охорону дитинства та реалізацію прав дитини. Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України «Про вжиття додаткових заходів щодо профілактики та запобігання жорстокому поведженню з дітьми» (№ 844 від 25.12.2006), жорстоке поведження з дітьми в школі, виховній установі з боку вчителів щодо дітей виявляється у наступному:

- приниженнях;
- битті;

- нагадуванні при класному колективі про недоліки дитини, особливості сім'ї, сімейні події, про які вчителю стало відомо;
- непосильній праці;
- ігноруванні фізичних потреб дитини (наприклад, заборона піти до туалету);
- існуванні «любимчиків» та «паріїв»;
- підвищеному тону, крику, необґрунтованих, неадекватних оцінках;
- суворій дисципліні, яка тримається на страху, а не на інтересі до навчання;
- авторитаризмі, вимогах без пояснень;
- недоцільних вимогах до зовнішнього вигляду дитини (зачіски, форми) і застосуванні дій щодо його покращення (підстригання власноруч, зняття прикрас, відбір мобільних телефонів тощо);
- розбещеність [1].

На рівні наукових досліджень проблема педагогічної агресивності та насилля здійсненого вчителями по відношенню до дітей представлена фрагментарно. Деякі аспекти даної проблематики можна знайти у роботах, які вивчають вплив професійної діяльності на особистість і психічне здоров'я вчителів (Маркова А.К., Мітіна Л. М., Осницький, А. К., Молдованова А. О) [2; 3; 4; 5]. Деякі дані висвітлені у працях, що розкривають питання саморегуляції навчальної діяльності й попередження щодо виникнення перевантажень у вчителів (Семиченко В. А., Чебикін О. Я.) [6; 7].

Саме тому у нашому дослідженні ми поставили за мету вивчити уявлення сучасної молоді про роль вчителів у ситуаціях булінгу.

У наукових колах суттєвий внесок у дослідження проблеми булінгу зробили Salmivalli С., Lagerspetz К., Bjorkqvist К, Wang Jing, Iannotti Ronald J., Nansel Tonja R., Espelage D. L., Swearer S. M., Александров Д., Коновалов А. Ю., Петросянц В. Р., Гришаєва Н. О.,

Гребеннікова О. О., Бутенко В. Н., Волкова І. В., Кривцова С. В. та ін. Завдяки цим та іншим вченим під булінгом ми будемо розуміти стереотип взаємодії у групі, що виявляється в актах навмисного, довготривалого насилля з боку індивіда або кількох членів групи, що мають певні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні та ін.), і, яке не несе характеру самозахисту і не санкціоноване нормативно-правовими актами, відносно іншого індивіда.

Феномен булінгу має колективний характер, оскільки його загальну рольову структуру складають кривдник – потерпілий – спостерігачі. Дослідження провідних вчених (Olweus D.; Salmivalli С. та ін.) дозволили описати більш деталізовану рольову структуру в групах, де спостерігаються різні форми цькування. Виявлено своєрідне «коло третирування» (bullying circle), яке часто включає учнів з наступним репертуаром соціальних ролей [10, 11]:

1. потерпілий або мішень булінгу – учень, що є об'єктом третирування, цькування;
2. кривдник(и), абьюзер(и), агресор(и), переслідувач(и) – розпочинають третирування жертви та в подальшому беруть у цьому процесі активну участь;
3. прибічники (помічники) агресорів не є ініціаторами третирування, але пізніше включаються в нього;
4. пасивні прибічники - пасивно підтримують процес цькування;
5. сторонній спостерігач - в ситуації третирування дотримується нейтральної позиції, керуючись принципом «це не моя справа»;
6. вірогідний захисник – учні, яким не подобається ситуація третирування інших, але які нічого не роблять, щоби допомогти жертві;
7. захисник жертви виступає проти третирування інших в цілому і допомагає (чи намагається допомогти) жертві.

Таким чином, ми можемо бачити, що до рольової структури за замовчуванням відносять лише учнів. З нашої точки зору, будь яку запропоновану роль даної структури може виконувати і вчителі, які є також як і діти учасниками освітнього процесу.

Саме тому на етапі емпіричного дослідження ми спробували визначити уявлення сучасних юнаків та юнок про роль вчителів у ситуаціях булінгу під час шкільних років навчання.

Для вирішення цього завдання була обрана вибірка студентів. Соціальна ситуація студентства дозволяє поглянути на шкільний досвід з мета-позиції та описати власні переживання, знаходячись вже за межами шкільної ситуації і, зокрема, ситуації булінгу. Студенти, які були учасниками ситуації булінгу у школі можуть описати свої переживання у безпечній та анонімній атмосфері. Для забезпечення таких умов ми скористалися безпосереднім анонімним опитуванням та сервісом Google Forms.

У дослідженні взяли участь 169 осіб (з них 86 юнок та 83 юнака) віком від 18 до 22 років.

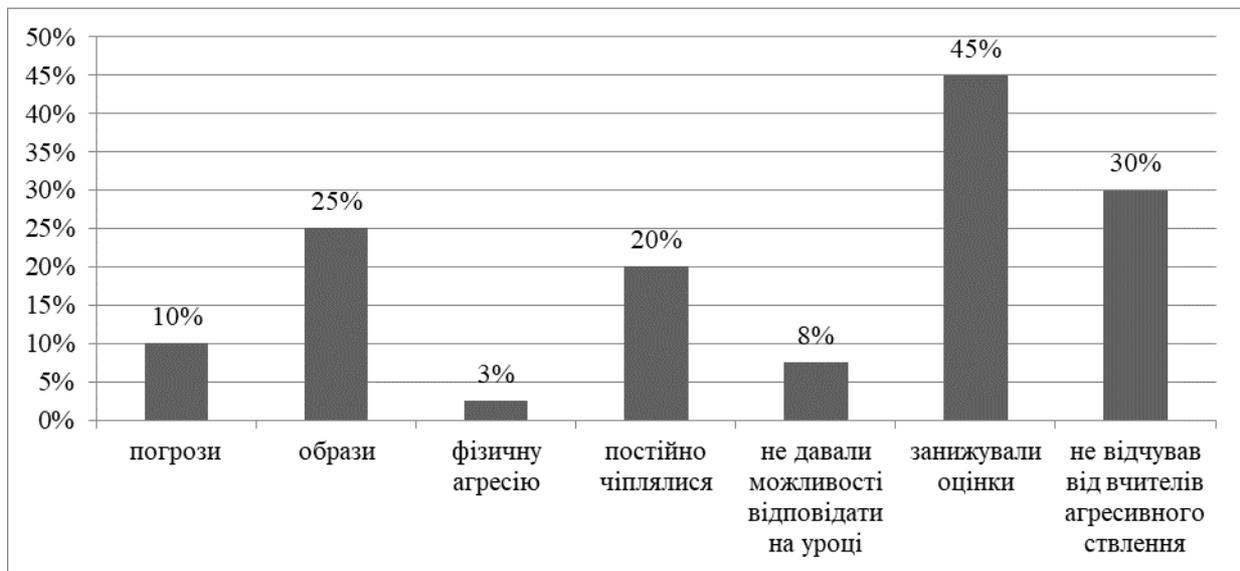
У нашому дослідженні ми провели аналіз відповідей на запитання модифікованого для студентської аудиторії опитувальника В. Р. Петросянц «Ситуація булінгу в школі». Даний опитувальник орієнтований на виявлення проявів насилля та цькування у ситуації сьогодення, тобто теперішній час та близьке минуле. Але оскільки ми проводили дослідження серед студентства, ми перебудували питання таким чином, щоб респонденти відповідали на поставлені питання про шкільні роки їх навчання задля забезпечення безпечної для них атмосфери.

Питання даного опитувальника умовно можна поділити на декілька блоків, а саме: перший блок запитань опитувальника був присвячений проблемі насилля у школі взагалі, другий - особливостям поведінки у

ситуації булінгу, а третій давав можливість оцінити поведінку вчителів школи в ситуації булінгу. Таким чином, задля досягнення поставленої мети ми зосередились на аналізі третього блоку питань, де студентам пропонувалось оцінити поведінку в ситуації булінгу вчителів школи, в якій вони навчалися.

Проведений первісний аналіз результатів дає змогу зробити загальний опис вибірки та її особливостей, а також простежити наявні закономірності.

Відповіді на запитання «Чи відчували Ви агресію від вчителів?» поділили вибірку навпіл: 50% вказали, що «ні», 47% - «відчували, але не часто» та 3% - «постійно».

Рис. 1. Види агресії, що застосовували вчителі до досліджуваних

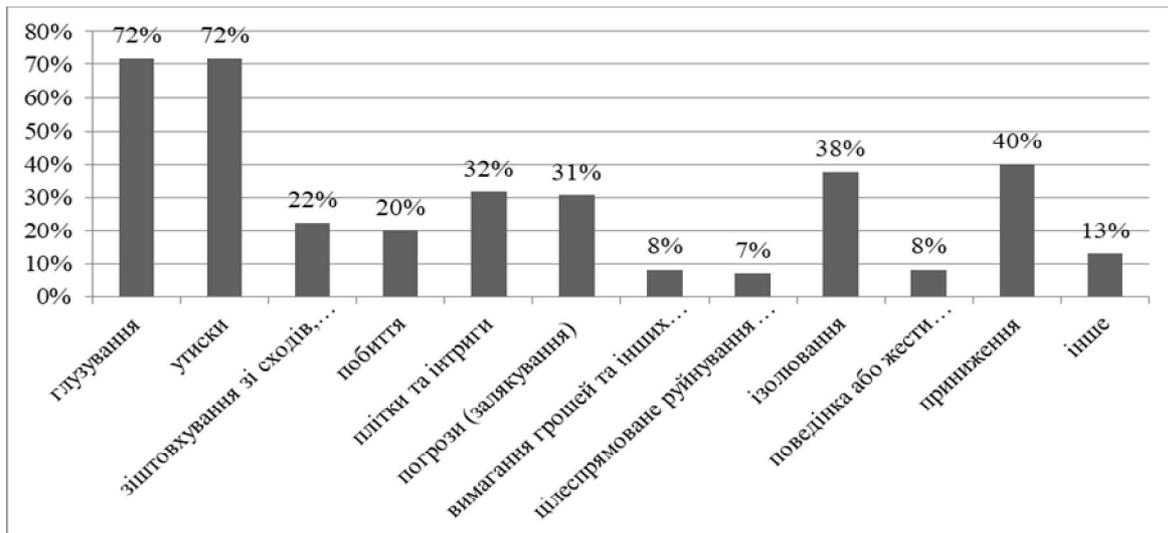
З рис 1. видно, що найчастіше вчителі занижували оцінки. На це вказали 45% досліджуваних; 25% - назвали образи, 10% - погрози; 20% - вказали, що вчителі постійно чіплялись, а 8% - що вчителі не давали можливості відповідати на уроці.

Майже половині досліджуваних не довелось долати агресивного ставлення з боку вчителів (48%); 25% - боялися перечити вчителям,

20% - намагалися боротись, але це було марним, і лише 7% вдалось його здолати.

Лише 21% студентів вважають, що на момент, коли вони навчались у школі, вчителям було відоме поняття «булінг». Що цілком зрозуміло, тому що, хоча проблема агресивної поведінки підлітків не є новою, сам термін «булінг» увійшов до активного словника досить недавно.

Більшість студентів вважають, що вчителі спостерігали ситуації булінгу раз на тиждень (35%) або майже кожного дня (26%). Лише 16% зазначили, що вчителі не спостерігали ситуацій булінгу. 13% вважають, що вчителі спостерігали ситуації білугу один чи два рази. Та 9% вважають, що вчителі спостерігали ситуацію булінгу раз на місяць.

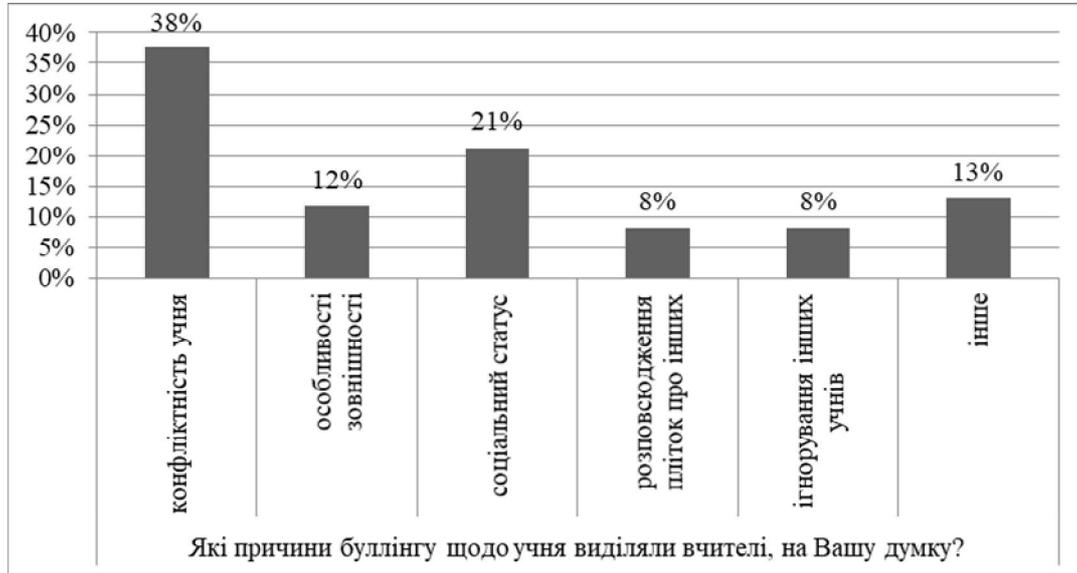

Рис. 2. Форми булінгу, які могли спостерігати вчителі школи

Студенти вважають, що найчастіше вчителі могли спостерігати глузування та утиски (72%). 40% вважають, що вчителі могли спостерігати приниження; 38% назвали ізолювання, 32% - плітки та інтриги, 31% - погрози; 22% вказали зіштовхування зі сходів, 20% - побиття. Найменше, на думку студентів вчителі спостерігали вимагання грошей й поведінку або жести сексуального характеру (так

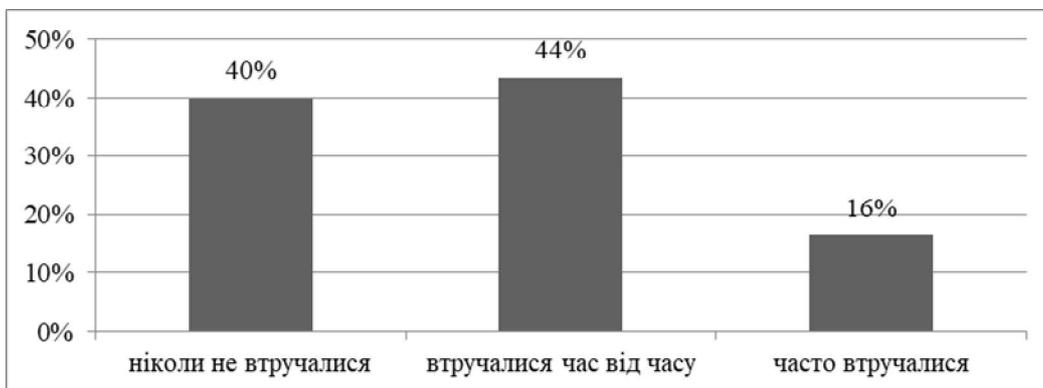
вважає 8% досліджуваних); 7% вказали руйнування чужої власності (див. рис. 2.).

Також, студентам було запропоновано висказати думку щодо причин булінгу, які на їх погляд виділяли вчителі.

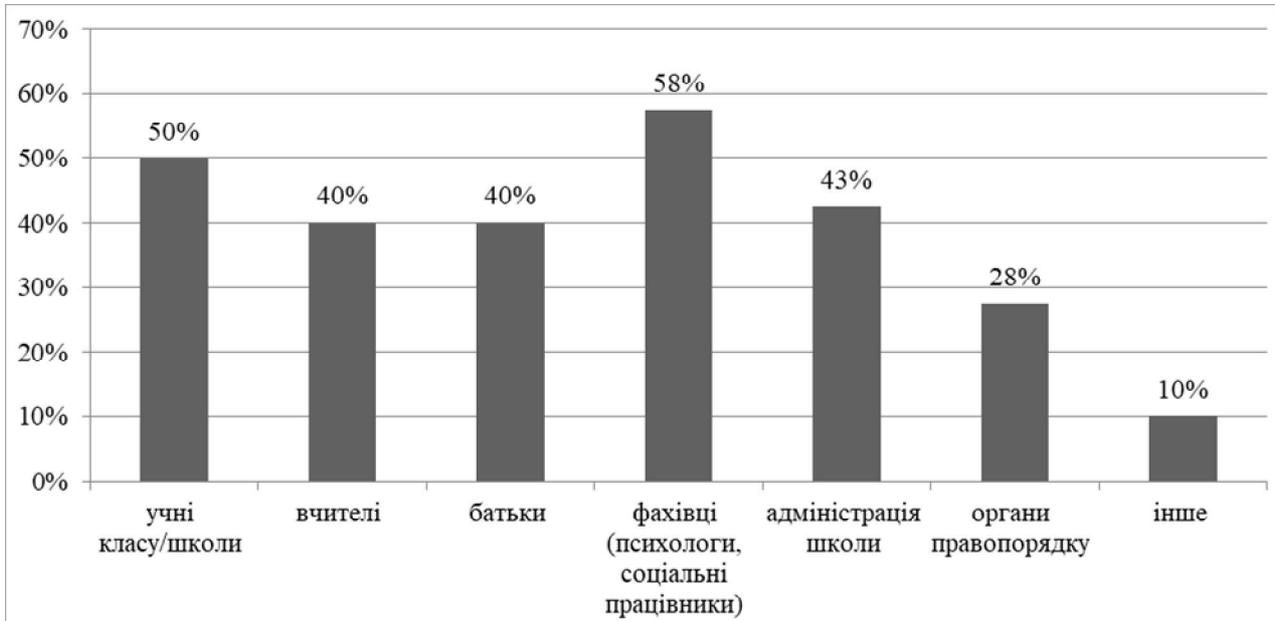
Рис. 3. Причини булінгу, які виділяли вчителі, на думку студентів

Як видно з рисунку, більша частина (38%) студентів вважає, що вчителі серед причин булінгу щодо учня виділяли його конфліктність; 21% вважає, що вчителі виділяли соціальний статус; 12% - особливості зовнішності; 8% - плітки та ігнорування.

Рис. 4. Поведінка вчителів у ситуації булінгу в школі

40% студентів зазначили, що вчителі взагалі не втручалися, якщо бачили ситуації булінгу; 44% вказали, що вчителі втручалися час від часу; і лише 16% вказали, що вчителі часто втручалися.

Рис. 5. Особи, які, на думку досліджуваних, здатні припинити жорстоке поводження та насилля у школі

Як видно з рис. 5, 58% досліджуваних вважають, що припинити жорстоке поводження та насилля у школі здатні такі фахівці, як психологи та соціальні працівники, 50% покладають цю відповідальність на самих учнів, 43% - вважають, що це повинна біти адміністрація школи, 40% - зазначають батьків та вчителів, 28% вважають потрібним підключення органів правопорядку.

Таким чином, узагальнення теоретичних та емпіричних результатів дослідження можна зробити наступні висновки.

1. Зазначено, що роль вчителів у ситуаціях шкільного булінгу є вельми актуальною та майже не визначеною.

2. Визначено поняття булінгу як стереотипу взаємодії у групі, що виявляється в актах навмисного, довготривалого насилля з боку індивіда або кількох членів групи, що мають певні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні та ін.), і, яке не несе характеру

самозахисту і не санкціоноване нормативно-правовими актами, відносно іншого індивіда.

3. Описано рольову структуру булінгу, що включає: 1. потерпілий або мішень булінгу; 2. кривдник(и) або абьюзер(и), або агресор(и), або переслідувач(и); 3. прибічники (помічники) агресорів; 4. пасивні прибічники; 5. сторонній спостерігач; 6. вірогідний захисник; 7. захисник жертви.

4. Зафіксовано, що 50% респондентів відчували з боку вчителів різного роду агресію, що може вказувати на їх роль абьюзера у ситуації булінгу. Більшість студентів вважають, що вчителі спостерігали ситуації булінгу раз на тиждень (35%) або майже кожного дня (26%) та 9% вважають, що вчителі спостерігали ситуацію булінгу раз на місяць. Більше того, 40% студентів зазначили, що вчителі взагалі не втручалися, якщо бачили ситуації булінгу. Така ситуація свідчить на користь того, що вчителів можна розглядати у ролі спостерігачів шкільного булінгу.

Значна кількість студентів (44%) вказали, що вчителі втручалися час від часу, коли спостерігали булінг і це може характеризувати їх роль як вірогідних захисників. Наявність ролі захисників жертв булінгу серед вчителів представлена в уявленні наших респондентів у обсязі 16%, тих вчителів, хто втручався та допомагав у протидії булінгу.

5. Зазначено, що отримані результати можуть свідчити про доцільність поширення рольового репертуару структури булінгу на шкільних вчителів.

Перспективу нашого дослідження ми вбачаємо у вивченні проблеми цькування власне вчителів учнями, колегами чи представниками адміністрації з метою складання більш повної та об'єктивної картини булінгу у школі.

Література:

1. Жорстоке поводження з учнями: що це таке та як можуть покарати вчителя. <<https://osvitanova.com.ua/posts/1889-zhorstoke-povodzhennia-z-uchniamy-shcho-tse-take-ta-iaak-mozhut-pokaraty-vchytelia>> (2019, листопад, 28)
2. Маркова А.К. (1996). Психология профессионализма. Москва, Знание, 308.
3. Митина Л.М. (2004). Психология труда и профессионального развития учителя. Москва: Академия, 320 .
4. Осницкий А.К. (1994). Психологический анализ агрессивных проявлений учащихся. *Вопросы психологии*, 3, 61–67.
5. Молдованова А.О. Дослідження проявів агресивності вчителів у професійній діяльності та чинників, що їх викликають. <[http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Vpo_2010_1\(2\)_30.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Vpo_2010_1(2)_30.pdf). > (2019, листопада, 28).
6. Семиченко В.А. (2004). *Психологія педагогічної діяльності*. Київ, Вища школа. 335.
7. Чебыкин А.Я. (1995). *Проблема эмоциональной устойчивости*. Одесса. 195.
8. Alsaker F., Nagele C. (2008). Bullying in kindergarten and prevention, Understanding and addressing bullying: An international Perspective PrevNet publication series, D. Pepler, W. Craig., Vol. 1., 230-248.
9. Espelage, D.L.; Swearer, S.M. (2003). Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here? *School psychology review*, Vol. 32, No. 3, 365-383.
10. Olweus D. (1994). Bullying at school: *Longgterm outcomes for the victims and an effective schoollbased intervention program*. *Aggressive*

behavior: Current perspectives, Ed. L.R. Huesmann, New York, Plenum Press, 97-130.

11. Salmivalli C. (2010). Bullying and the peer group: A review, *Aggression and Violent Behavior*, Vol. 15, No. 2, 112-120. doi:10.1016/j.avb.2009.08.007.

References:

1. Zhorstoke povodzhennia z uchniamy: shcho tse take ta yak mozhut pokaraty vchytelia. [Abuse of students: what it is and how they can punish a teacher]. Retrieved from <https://osvitanova.com.ua/posts/1889-zhorstoke-povodzhennia-z-uchniamy-shcho-tse-take-ta-iak-mozhut-pokaraty-vchytelia> [in Ukrainian]. (2019, November, 28).

2. Markova A.K. (1996). Psihologija professionalizma. [Psychology of professionalism]. Moskva. Znanie [Knowledge] [in Russian].

3. Mitina L.M. (2004). *Psihologija truda i professional'nogo razvitija uchitelja*. [Psychology of work and professional development of teachers]. Moskva. Akademija, [Academy] [in Russian].

4. Osnickij A.K. (1994). Psihologicheskij analiz agresivnyh projavlenij uchashhihsja. [Psychological analysis of students' aggressive manifestations]. *Voprosy psihologii* [Questions of Psychology], no. 3, 61-67. [in Russian].

5. Moldovanova A.O. Doslidzhennia proiaviv ahresyvnosti vchyteliv u profesiinii diialnosti ta chynnykiv, shcho yikh vyklykaiut. [Investigations of teachers' aggressiveness in professional activity and the factors that cause them]. Retrieved from [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vpo_2010_1\(2\)_30.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vpo_2010_1(2)_30.pdf). [in Ukrainian]. (2019, November, 28).

6. Semychenko V.A. (2004). *Psykhologhiia pedahohichnoi diialnosti. [Psychology of pedagogical activity]*. Kyiv, Vyscha shkola. [Kiev: High School]. [in Ukrainian].
7. Chebykin A.Ja. (1995). *Problema jemocional'noj ustojchivosti. [The problem of emotional stability]*. Odessa. [in Russian].
8. Alsaker F., Nagele C. (2008). *Bullying in kindergarten and prevention, Understanding and addressing bullying: An international Perspective PrevNet publication series, D. Pepler, W. Craig., Vol. 1., 230-248.* [in English]
9. Espelage, D. L.; Swearer, S.M. (2003). Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here? *School psychology review, Vol. 32, No. 3, 365-383.* [in English]
10. Olweus D. (1994). *Bullying at school: Longgterm outcomes for the victims and an effective schoollbased intervention program. Aggressive behavior: Current perspectives*, Ed. L. R. Huessmann, New York, Plenum Press, 97-130. [in English]
11. Salmivalli C. (2010). *Bullying and the peer group: A review. Aggression and Violent Behavior, Vol. 15, No. 2, 112-120.* doi:10.1016/j.avb.2009.08.007. [in English]

Citation: I. Pyvovarchyk, Yu. Shchambura (2019). MODERN YOUNG PEOPLE'S PERCEPTION ON THE ROLE OF TEACHERS IN BULLING SITUATIONS IN SCHOOL. *Innovative Solutions in Modern Science. 8(35).* doi: 10.26886/2414-634X.8(35)2019.6

Copyright: I. Pyvovarchyk, Yu. Shchambura ©. 2019. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.